

Budji 178

178

178
1631

87

MÉG EGYNEHÁNY SZÓ

BÁRÓ KEMÉNY GÁBORTÓL.

6.

PETRIK GEZA
ES TARSAS
BUDAPESTEN
V. Furdőutca 4.

MÁSODLAT
A M. N. MUZEUMI
SZÉCH. ORSZ.
KÖNYVTÁRBÓL

PESTEN..

PFEIFER FERDINAND.

1860.

Pest

6572 00765879

MÉG EGYENLŐSÉGI 250 DE BALLAGI GÉZA.

BARÓ KEMÉNY GÁBOR TÓL.

PESTEN.

PIETÉER VERDIZÁND.

1860.

Magában azoktatán helye az olvasó közönség által
még minden másoké holnapban - vagy holnap - vagy
egy néhány lapra terjedő munkáival szemben igébe. De
azoktatán helye ám az az hogy tudományos és politikai
nézeteket és tételeket melyek az állásukat igazoltságát
épen nem bírhatnak. **Magyar Sajtó** azoknak ellenkezőjé
azért ne lehesse napfényre juttatni, mert valakit szó-
hoz jutni nem engednek. Ha csakugyan jól volna az

Ily nemű munkácskának minő ez helye, nézetem sze-
rint, a napi sajtó hasábjain van. Hova illene inkább mint
oda egyes tudományos nézeteknek megvitatása? legkü-
lönösebben ha azok a mindennapi politikai élet kérdé-
seit tárgyazzák. Ezért némileg kötelességemnek tartottam
módját keresni az alább olvashatókat hirlapi uton kö-
zölni.

De miként? Országosan nagyon szegények vagyunk
csupán két magyar nagy napi független lapunk van;
egyik a „Pesti napló“, másik a „Magyar Sajtó“. Bár
minő közeli viszonyban vagyok is a „P. N.“ tisztelt szer-
kesztőjével, gondolom, természetesen fogják mindazok
tartani, kik az illető előzményeket ösmerik, ha nem is
óhajtottam alábbi sorokat hasábjain adni. Tehát a „M.
S.“-hoz folyamodtam. Elmondtam hogy az alább olvas-
hatókat adni akarom; és leghelyesebbnek vélném hir-
lapi uton közölni. Határozottan kérdeztem, adhatják e
lapokban vagy nem; mert ha nem: mint külön röpirat-
tot adom a közönség elé. A feleletet lássák olvasóim
abban, hogy ezen sorok különállólág jelennek meg.

Magában szokatlan dolog az olvasó közönség figyelmét minden második holnapban, — vagy hogy, — egy egy néhány lapra terjedő munkával venni igénybe. De szokatlan dolog ám az is, hogy tudományos és politikai nézeteket és tételeket melyek gyűlölséget, izgatottságot épen nem hirdetnek, hanem igen azoknak ellenkezőjét, azért ne lehessen napfényre juttatni, mert valakit szóhoz jutni nem engednek. Ha csakugyan cél volna az, csak azon különbség lenne politikai irodalmunk vezérei és valamely kény-ur közt ki életnek halálnak ura, hogy míg ez utóbbi torkára fojtathatja a szót annak ki úgy beszél mint nem kedvelli, azok meg némán tartják, hogy olyast ne mondhasson mi nincs inyökre. Ha az csakugyan szándék volna, akkor ne beszéljenek politikai irodalmunk vezérei a céh rendszer ellen. Különben: kik az anyagi világban a szabad verseny emberei lennének a szellemi világban az egyedárusságot akarnák fentartani. Nagyon jól tudom én, hogy a szerkesztőségeknek teljes joguk van bármely munkálatot hasábjaikon adni vagy nem adni; de a mit jogosan meg lehet tenni nem épen mindig méltányos; sőt, tán lehet reá eseteket találni midőn nem is helyes. Amaz említett joggal nemcsak silány vagy nem közérdekű dolgokat tárgyazó cikkeket illetőleg szoktak élni a szerkesztőségek, hanem akkor is, ha párttekintetek igénylik azt. Lehet e azonban ennek nálunk jelenleg értelme? Létezhetik e magára egy párt ha ellenpárt nem található? Mi értelme van a pártnak, midőn nincs ki szemben küzdjen? A párt tusáknak megszüntét

fennyen hirdetik hirlapaink, és pedig méltán. Ugy tekintik ennél fogva magokat mint az összes értelmiség, a józan hazafiság közlönyeit. Helyesen, *de vagy vegyék fel hasábjaink közé a kisebb nagyobb vélekedési árnyalatokat, vagy adják meg, hogy csak is bizonyos résznek vélekedéseit közlik.* Itt harmadik lehetőséget nem tudok.

Fogadják olvasóim a kénytelenség jeleül hogy újra röpirat alakban közlöm következő soraimat.

Fogyadjék olvasásom a könyvtelenység jeléről hogy újra
leheszen köztük az harmadik lefordítás nem tudok
előtérbe hozni egy újabb és bizonyos résznek vé-
tel közzétételét a későbbi napokban részletek tárgyán-
a józan hazaság kedélyeiről. Helyesen, de hogy végül
kínit ennél fogva magokat mint az őszes értelmiség
tenyegben hirtelen hírlapjaink és pedig máskül. Úgy is

B. Eötvös felelt. Céломnak egy része már ebben
el van érve. — És mit felel?

Ösmerve fegyvereinek erejét állásának hatalmát
legelőbb is egy csapást mér a hivatlan dicsérő, az alkal-
matlan kérdező fejére, melynek őt öszvetiporni, meg-
semmisíteni kell. Azt mondja : ok nélküli az örvendezés
midőn utóbbi nyilatkozataiban eszmének nevezte a nem-
zetiséget; azt már régen tette. És ha megelégedéssel
tölti szivemet azon meggyőződés, miként a nemzetiséget
B. Eötvös is eszmének tartja, mely irányt tud szabni
nemzetek munkásságának : azon kellemes érzést nem-
csak a Kazinczy ünnepélyen elmondott beszéde után
hanem már akkor kellett volna éreznem midőn ama
könyvet, — a XIX. sz. ur. esz. b. az álladalomra, —
kezembe vevém, és midőn arról, vagy tán épen az ellen,
mint állitva van, külön munkát irtam.

Bocsánatot kérek hogy nem a 45-ik lapjáról idéz-
tem az „Ur. esz “ I. kötetének melyen rendre elősorolva
vannak, mint megvitandó tárgyak : a szabadság, egyen-
lőség és nemzetiség eszméi, — hanem arról melyen az

van, hogy a nemzetiség körül nem irható érzelem. És a miután tisztán és határozottan van állítva, hogy a nemzetiség alapul magasabb hivatás érzetén; célja uralkodás; hogy: a hazafiság érzelmének alapja, — mely más formában azonos a nemzetiségevel, — elvitázhatlanul némi magasabb hivatás öntudata, némi igény nagyobb jogok követelésére. *)

Midőn ama mult évi nov. 4-iki nyílt levelet irtam B. Eötvöshez, nem a tárgyak előszámlálására hanem azok *magyarázatára* nyiték könyvében ki. Különben e

*) „Ur esz. b. áll.“ I. kötet 65-ik lapon. — „*A nemzetiség érzelme bármi egyetemi legyen, mégis csak érzelem, mellynek fogalma szintolly kevésbé állapíthatatik meg, mint más érzelmeké.*...“ —

66 ik lapon. „A legrégebb időktől a legujabbakig gyakran olly fogalmakért küzdöttek az emberek, mellyek nem voltak kellőleg meghatározva, s mellyeket, ugyszólván, senki sem értett; de nagyobb mértékben ez bizonyosan soha sem történt, mint jelenleg, . . . a nemzetiség neve alatt . . .“ — (67-ik lapon) — „Ha a fogalmak ezen általános zagyvájában utba akarunk igazodni, s ha nyomozzuk miben egyeznek meg mind e nemzeti törekvések, akkor látni fogjuk hogy e mozgalmak számos ellenmondás mellett, két közös ponttal bírnak. — *Valamennyi azonegy alapon nyugszik, valamennyinek azonegy célja van. Minden nemzeti érzelmenek alapja a meggyőződés, hogy dicsőség bizonyos néphez tartozni, mint melly szellemi vagy erkölcsi tulajdonságai által másokon tultesz, s melly ezen magasabb adományait vagy kitüntette a multban vagy arra van hivatva, hogy azokat a jövőben bizonyítsa.* — A cél: a kérdéses nép ezen magasabb hivatásának tökéletes érvényességet szerezni az által, hogy a népben szunnyadó erők kifejtése által neki a más népek feletti uralkodás biztosíttassék. — *Valamennyi nemzeti törekvés alapja magasabb hivatás érzete; célja: uralkodás.* — Csaknem szükségtelennek látszik ezen tételek bizonyítására szót vesztegetni. . .“ —

tekintetben nem követett el tudomra hibát azon munkám melyet „*Nemzetek fejlődéséről*“ cím alatt adtam ki — Ugy látom B. Eötvös azt figyelemmel át nem nézte. Nem mondaná ellenkező esetben, hogy nem méltattam figyelemre az „*Ur esz.*“ II. kötetét. Igenis, ösmertem azt, és figyelmezttem reá már akkor midőn említett munkámat a nemzetek fejlődéséről irtam; habár azt nem az „*Ur esz.*“ ellen irányoztam is *) Tessék belenézni: ha jól számláltam 26 szó szerinti idézés van a II kötetből melyek között éppen azon harminc és egynehány lapból is található melyet B. Eötvös célirányosnak tartott feleletében újra adni. Ezen kívül a „*tájékoztató körületekintésben*“ külön elő van adva tárgya az egyik és másik kötetnek.

Az első kötetről mondva van, hogy az előadja éles észszel, sok idézésében igen jelentékeny adatkincset tüntetve fel, — hogy a 89-iki forradalom után a franciák és mindazok kik utánnak indultak, mikint értelmezték a szabadságot. Azt mondom hogy a nemzetiség *érzelmét* is érinti, de csak igen röviden, mert a mint ott állítja a

---

) „Nemzetek fejlődéséről 3-ik lapon. — »Nem akarok . . . egyes tétételeket állítani fel B. Eötvös nézeteiről, melyek bővebb megvilágosítása kis munkámnak . . . egy részét teszi . . .« — Ismét 136-ik lapon: „. . . nem volt céltom rendes bírálatot írni az „Ur. Esz.” felett: csak annyiban taglaltam nézeteit mennyiben saját elmélkedéseimmel egybe vágtak; csak annyiban igyekeztem helyes mint helytelen állításait világosítani mennyiben saját állításaim támogatására használhattam fel azokat.*“

XIX sz. ur. esz. szerzője annak fogalma nem állapíttathatik meg. Elmondom hogy az I kötet bizonyítja, hogy : a szabadság meg egyenlőség fogalmai, úgy mint azokat eddig értelmezték, ellenkezésben vannak egymással és a nemzetiségek törekvéseivel; valamint azt hogy : a szabadság és egyenlőség divatos értelmeikben létesítve az államokat felforgatnák, — és pedig : a nélkül hogy az emberek kívánalmait ki tudnák elégíteni. Nem feledem felhozni miszerint eme kötetben van, állítva, hogy az a baj miszerint az állam szerkezetének elmélete és a jelen emberi kívánalmak, a tudomány és a gyakorlati élet közt igen nagy a hézag; a feladat ezt megszüntetni. De, ennek elérésére szolgáló tervek és kísérletek kívánt sikerre nem vezetnek. És, végzem az első kötetről : az tulajdonképen óriási tagadás. — Következik ezután a II kötet ismertetése. Megmutatja ebben szerző, hogy tulajdonképen most nem is azok az uralkodó eszmék melyeket tudós rendszerekbe szedve jelenleg azoknak szoktak kikürtölni; jelen korunk uralkodó eszméje az *egyéni szabadságra törekvés*. Következik tehát hogy az elmélet és a gyakorlat közt minden feszültség el fog enyészni, ha a politikában az egyéni szabadság terére lépnek. És miként lehet oda jutni? *Decentralisálni kell* felelé reá B. Eötvös, és pedig, ezt igen helyesen. De kérdés: lehet e ezt úgy tenni hogy a jelenlegi államviszonyok gyökerestől fel ne forduljanak? Tisztán feleli reá: igenis lehet; és még továbbmenyen: megmutatja hogy ezen mód nemcsak nincs

ellentétben az államok fejlődési rendével, de sőt szükségkép következik a jelen viszonyokból. Folytatom a II kötetéről: inkább merem ajánlani mint az I kötetet figyelmébe bárkinek is, ki a komoly olvasmánytól nem irtózik. Átalán véve, végzem, különbségeket és ellentéteket látok a munka I és II kötete közt. Amaz elvont, ez egyszerűbb; amaz itt ott ingadozó, aggodalmas, nem ugyan a helytelen elméletek felforgatásában, abban könnyen boldogul, — de itt- amott saját nézeteiben; ez sokkal határozottabb, bátrabb, az új teren építendő új alkotmány ügyében. És, azon munka nagy érdemének mondom, hogy nyíltan fel mert lépni a szabadság és egyenlőség divatos értelmezésével szemben, és kimutatta azok helytelenségét. *)

Hogy bevégezhessem annak megmutatását hogy ama munkámban tekintettel voltam az „Ur esz“re még a következőket hozom fel. A „Nemzetek fejlődéséről“ V-ik fejezete ezen címet hordja: „párhuzam B. Eötvös nézetei és saját vélekedéseim közt.“ 36 tömött lapon igyekszik ezen feladatának megfelelni. Természetesen arra, hogy valaki más valakinek és saját magának nézetei közt párhuzamot vonhasson szükséges nemcsak az hogy saját magával tisztába legyen, de hogy ama más valaki nézeteit is világosan meghatározhassa. E tekintetben

---

*) A „Nemzetek fejlődéséről“ 2-ik és 3-ik lapjaival vesd össze.

rendkívüli nehézségekkel kell küzdeni. Néha majdnem kétségbe lehetne esni benne a felől hogy az egészfáradság jóra való eredményt adhatna. Mindamellet a felvett munkát ernyedetlenül folytatja. Nem akad fen azon hogy mig egy helyt találja : *valamint a természet többféle erővel és idomokkal ruházta fel az egyest, s valamint azok az egyes viszonyokhoz képest különbözőleg fejlenek ki : ugy van ez a népknél is.* Ezen különbség az mit esz óval nemzetiség kifejezünk, *) más helyt a nemzetiségről azt látja, hogy az egy meg nem határozható érzelem **) minek alig maradt fenn más oka mint a nyelvek különbsége. És nem esett kétségbe midőn az egyik lapon lelé : „A nemzetiség elve, mivel az egyéni szabadság eszméje szükséges eredményének kell tekintenünk lényeges eleme polgárisodásunknak és *sokkal szorosabb egybeköttetésben áll az emberek legnemesebb érzelmeivel* hogysesem azon kísérletek meghiusulta után is mellyek az elv valósitására voltak intézve, azt kellene feltennünk, hogy a jövőre nézve minden befolyását elvesztette : de valószínű, hogy az utóbbi idők tapasztalatai megtermik gyümölcsüket. **) És miután

*) Lásd „Ur. esz.“ I. köt. 94-ik lapon. — Idézve „Nemzetek ejtléséről 104-ik lapon. —

**) „Ur. esz.“ I. kötet 65-ik lapon.

***) „Ur. esz.“ II. kötet 571-ik lapon — Idézve „N. f., 104-ik lapon. —

más helyt olvasható „ . . . . . hibás azon tétel hogy az egyikünk személyes boldogsága minden másokéval szükségkép ellentétben állana . . . . .*) és a XIX sz. ur esz. meghatározza meddig szabad e teren menni: „Minden egyes idomainak és erőinek szabad kifejlesztésére egyenlő joggal bír, mennyiben ez másoknak szabad kifejlődésével megfér. Ugyanezen jog illeti mindenik nemzetiséget, *ebben áll nemzeti jogosultsága,**)*; ugyanazon munkában mondva van: valamennyi nemzeti törekvés alapja a magasabb hivatás érzete; célja: *uralkodás.***)* Mindamellet mondok hogy ily egymással homlok egyenest szembemenő tételeket talált, nem akadt azokon, nem a hangon, nem a szavan feltűtette magát az első és második kötetből idézés külön mondatain: azon szellemet igyekezett kikutatni mely megeleveníti ama munkát.

Habár mint látható, a „Nemzetek fejlődéséről“ című munka írásában épen úgy használtam az ur. eszmékről írt munkának I mint II kötetét, még sem nyughatom meg az „Ur esz.“ igen sok nézetében. Tételeket idéz emített V -ik fejezete a „N. f.“-nek az „Ur esz.“-ből melyekben megnyugszom, és tételeket állit, melyeket hom-

---

*) „Ur. esz.“ II. kötet 80-ik lapon. — Idézve „Nem. fej.“ 108-ik lapján. —

**) „Ur. esz.“ I. kötet 94 ik lapon Idézve „Nem. f.“ 108-ik lapon.

***) „Ur. esz. I. kötet 67-ik lapon. Idézve „Nem. f.“ 108-ik lapon és más helyeken.

lok egyenest ellenkezőknek vél B. Eötvös nézeteivel. És, úgy hiszem, jogosan mondhattam: „A valódi különbség köztem és B. Eötvös közt épen a *felfogás gyökér szálaiban a kiindulási pontokban, és ebből folyólag az irányban van.**) És úgy hiszem, „*hazafiai lelkemet*“ — mikint magát B. Eötvösnek irányomban kifejezni tett, — méltán töltötte el aggodalommal ama munkának több tétele; és méltán féltém a zátonyra jutástól, mivel a „megsemmisülés elméletét láttam ékes szavakkal, az ész, tudomány és jó indulat minden kellékeivel támogatva irányunkban érvényre emelkedni.“ —

Nem fogom elkerülni egynehány igen nevezetes tételnek megemlítését melyet helytelennek, zavarosnak, vagy épen veszedelmesnek találtam és találok.

Jöjjön legelőbb is a nemzetiség annyiszor említett fogalma. Mint már fennebb is látható ennek már adtam két magyarázatát a „XIX sz. ur esz.“ nyomán. Egyik szerint: *a nemzetiség egy körül nem írható érzelem. A másik szerint: valamint az egyest többféle erőkkal és idomokkal ruházta fel a természet melyek a különböző viszonyokhoz képest különbözőleg fejlenek ki: ez a népeknel is így van. Ezen különbözőség az, mit ezen szóval nemzetiség fejezünk ki.* Több helyt és különböző értelmezései lelhetők fel az „Ur esz.“-ben a „nemzetiség“ szónak. Szeretném egyet a munkának épen azon részéből adni, melyet célirányosnak tartott B. Eötvös, mint-

*) „Nem fej.“ 102-ik lapon.

hogy az t' n legtisztábban fejezi ki e tekintetben fogal-
 mait, feleletében idézve, ismételve közleni, De nem oly
 könnyű dolog ám eme meghatározást *kitalálni*. Felteszi
 ugyanis a kérdést : „mit kell tulajdonképen érteni a
 nemzetiség fogalma alatt . . . . . ?“ de a felelettel
 adós marad. Közvetlenül utána egy tagadás követke-
 zik : „. . . . . az egyes népek nemzetiségi öntudata
 egyáltalában nem a közös származás hitén alapszik“
 Helyes ! de ismételve kérdem : mit kell tulajdonképen
 érteni a nemzetiség fogalma alatt ? . . . Kisé lejjebb ta-
 láljuk : „A faj különbség helyébe a nyelv különbség
 lépett s *korunk nemzetiségi törekvéseire legtöbb esetben
 ez szolgált alkalmul.*“ — „A nemzetiségi törekvés“ nem
 annyi- mint „nemzetiség.“ . . . . Ismételve kérdem :
 mit kell tulajdonképen érteni a nemzetiség fogalma
 alatt ? . . . . „De a nemzetiségi jogosultság melletti
 nagy harcznak, melynek tanúi valánk, jelenségeit, s a
 nemzetiség elve valóítására intézett törekvések felőlő
 ellentéteit a nyelvkülönbségből sem lehet mind kima-
 gyarázni, s kétségtelen minden elfogulatlan vizsgáló
 előtt, hogy itt még egy más, nagy fontosságú mo-
 mentum befolyása mutatkozik. — Emű (XIX sz. ur esz.)
 első részében, figyelmeztettem olvasóimat azon analo-
 giára, mely az egyes családok törekvése közt, hogy ki-
 váltságos állásra emelkedjenek az államban, s egész
 nemzetiségek hasonló törekvése között létez. — Bizo-
 nyos fensőbb képesség felőli meggyőződést, s ennek kö-
 vetkeztében *nagyobb jogosultságra törekvést* találunk

mind a népeknél mind a családoknál. *Czéluk mindkét esetben uralkodni. . . .* “*) De mi a nemzetiség? kérdem. Mindabban mi fennebb mondva van az meghatározva sehol nincs. Nézetek ugyan vannak adva, melyek valamely meghatározásban szerepelhetnek, de valódi vakmerőségnek tartanám azokból magát a meghatározást másnak öszverakni akarni. Annyit mindenesetre mondhatok, hogy megkisértém azt tenni magamban és merőben más meghatározást adott mint a más két fennebb idézett. És azt is elmondhatom, hogy ha a fennebb idézettek elgondolom, úgy látszik nekem, hogy B. Eötvös szerint az alap melyen a nemzetiség nyugszik: *jelenleg nem a faj egység*; helyébe annak a nyelvrokonság lépett. *A nyelvi viszonyok párosulva bizonyos fensőbb képesség felőli meggyőződéssel, nagyobb jogosultságra törekvéssel — minnek célja: uralkodás,* — nyújtják a kulcsot a nemzetiség eszméje eme harmadik neme felfoghatására.

A legelső meghatározásról nem szólok; maga B. Eötvös elejti, sőt tiltakozik ellene. A másodikat szeretem. A harmadik maga nem született meg, bizonyos ködös homályban borong; elemeit azonban adja. Azokat helyeseknek el nem fogadom. — Alább fogom adni saját értelmezésem szerint a nemzetiség fogalmát.

Igen természetes, hogy mindazon fejlemények értelmezését és becsmérlegét merőben másképp fogom fel mint B. Eötvös, melyek a nemzetiség eszméjén alapulnak.

*) „Felelet“ 5, 6 és 7-ik lapjain

Legelőbb tűnik itt szemembe azon állítása B. Eötvösnek hogy : *valamennyi nemzeti törekvés célja uralkodás*. Ezen állítás szoros kapcsolatban van a nemzetiség fogalma saját értelmezései egyikével. Én ezt tagadom. B. Eötvös a nemzetiség érzetének közvetlen következményéül állítja az idegenek megvetését, lenézését. Én ezt helytelennek mondom. — Mindkét eszmét illető nézeteimet előadtam a „Nemzetek fejlődéséről“ irt kis munkámban.*)

B. Eötvös mondja : „Vizsgáljuk csak mi fekszik alapul a *hazafiság* érzelmének, mely más formában azonos nemzetiségével, — és senki sem fogja tagadhatni, hogy az alap némi magasabb hivatás öntudata, némi igény nagyobb jogok követelésére, mit egyébaránt a legujabb időkig kétségbe sem vont senki.“**), „Én kétségbe vonom!“ kiálték fel már a „Nem. f.“ ben; én valami sokkal nemesebbnek tartom a hazafiság érzetét, — és ezt illető nézeteimet egypár következő lapon kifejtém. Itt nem ismétlem azokat.

A XIX sz. ur esz. szerzője kevésbé veszi számba a természetes, lassu de szökést nem ösmerő fejlődés fontosságát, kényszerítő erejét „Augustus 4-ike éjszakáját a tulajdon Bertalan éjének nevezték, s a veszélyes irányt, melyet a francia forradalom később vett, azon meg-

*) „Nem. f.“ lásd 35—39-ik lapjait

**) „Ur. esz.“ I. kötet 67-ik lapon. — Lásd ezt illetőleg „Nemz. fa.“ 39—41 lapokat.

fontolatlan lelkesedésnek tulajdoníták, melyre a constituante e napon engedé magát ragadtatni. E vélemény azonban, nézetem szerint, merőben hibás. E híres éjszaka határozatai közt egy sincs, melyet nem az emberi jogok vitatásánál fölmerült alapelvek természetes következményeül nem kellene tartani, *nincs egy is, melyet ennél fogva ki lehetne kerülni*; s mi előttünk augustus 4-ikét nevezetessé teszi, csupán abból áll, hogy azon kifejlődés, melyre a dolgok nyugott (!) folyama szerint *hónapok kellett volna, néhány óra alatt végződött*.*) Különös félszeg-nézet, hogy mivel bizonyos tételek helyes elméleteknek folyadékai, (és hátha a nézetek még csak helyesek sem ?!) — tehát: néhány hónap elég lenne azokat alkalmazni, életbeléptetni. Innen hiányzik a gyakorlati felfogás mely különbséget teszen az eszményileg tökélyes és az alkalmazható legtökélyesebb közt. Egyébiránt B. Eötvösnek magának is tudom újabb munkáját, melyben erre van figyelve. Ezen megjegyzéssel tartoztam a méltányosságnak.

Ne maradjunk azonban csak az elvont elmélet mezején, habár még több nézet öszveütkezését is számlál elő a „Nemz. f.“. Keressünk oly tételeket melyekben meg nem egyez nézetünk, és melyek a gyakorlat számára cselekvési szabályokat adnak. Találunk igen fontosokat.

„Minden államszerkezet bizonyos hallgatva értett vagy szavakba foglalt eljárási és magatartási szabályok

**) „Ur. esz.“ I. kötet 391-ik lapon. — Ezt illetőleg „Nem fej.“ 45-ik lapon.

ösztetéből áll. Azok részint az államtényeit az egyessel szemben, részint a megfordított viszonyt tárgyazzák.*) B. Eötvös azon viszonyokat törvényekkel akarja szabályozni. — Bár mekkora is legyen a különbség a tisztelt szerző és a divatos oskola nézete közt, én épen ezért lényeges hasonlóságot látok bennök; mindkettő: *törvényekkel fejleszi rendet akar adni.* — Én ezen igen lényeges pontra nézve merőben külön teren állok, mert azt hiszem: *államok, valamint egyesek tényei, azoknak fejleszi rendével állanak elválhatlan kapcsolatban; és államok valamint egyesek cselekvényeire nem annyira szabályok felállításával, hanem magoknak a tényeknek indokaira hatván, lehet befolyást gyakorolni. (**)*

Keveset éröknek tartom tehát és célra semmi esetben tem vezetöknek miket B. Eötvös mond: az államok korlátozásáról az egyessel szemben; valamint az egyes korlátozásáról az állammal szemben.

Miben keresi azokat: szavakban; bizonyos §-ba szedett mondatokban, rendszert képző törvényekben Szavait idézem az egyes jogai, — személyes szabadság, — biztosításáról az „Ur esz.“ II kötetéből, hogy megért-

*) Innen ugyan kimaradt az hogy az állam szerkezetnek tárgya lehet egyesnek viszonya egyessel valamint az állammal idegen államokkal szemben is. Ez azonban legkevesebbet sem változtat az okoskodás helyességén. — Lásd »Nemz. f.« 113-ik lapot.

**) Lásd ezeket illetőleg »Nem. f.« 112—125-ig. — Nem mondom hogy még egy kifejezésben sem lehetne vétséget találni itt, valamint más helyein is a »N. f.«-nek *A szellemet kérem főként tekinteni mely ítéléteimet vezérli.*

hessük észjárását. „Ha az állam biztosítéka csupán az államhatalom egységében keresendő: azon biztosítékoknak, melyeket az egyén követelhet az állam ellenében, nem olly neműeknek kell lenniök, hogy az államhatalom egységét, s azzal az erőt, mellyre az államnak a polgárok anyagi és erkölcsi javai oltalmazása végett szüksége van, kockáztassák. A szabadság biztosítékát ennél fogva sem a hatalom különböző részei közt mesterségesen előidézett összeütközésben, sem nem abban kell keresni, hogy egyes polgároknak vagy a nép egyes részeinek jogot és lehetőséget adjanak ellenszegülni az államhatalomnak. — Az államhatalom csak úgy felelhet meg feladatának, ha magában egységes, *s kijelölt körében korlátlan* :*) miből következik: hogy a szabadságot, csak háromféle módon biztosíthatni az ellen:

az államhatalom benső szervezete által;

a nép irángában függés által, a népnak tartván fel a jogot, hogy bizonyos egyénekre ruházhassa az államhatalmat, vagy legalább felelősségre vonhassa a kormányt;

vége ha az államhatalmat bizonyos korlátok közé szorítják, mellyeken túl nem terjeszkedhetik***)

Az államhatalom belső szervezetéről meg az van mondva:

*) Érzem a francia oskolát!

**) »Ur. esz.« II. kötet 156 és 157-ik lapokon. — Ugyanezt illetőleg »Nem. f.« 121—122 lapokon,

1) a törvényhozási jogot több különböző állású osztályra és egyesre bizzák;

2) s bizonyos formákat állítsanak föl, melyekre ügyelni kelljen hogy a törvényhozó hatalom határozatait az uralkodó hatalom kifejezéseül ismerjék el. *)

Tehát szó és újra szó, irott szabály lenne az, mi üdvet ad. Törvényt kellene szabni egész serget; olyanokat is melyek kívül csapongnak a törvény feladatán és nem bizonyos szokatlan vagy kétes és törvény nélkül nem mehető eljárást határoznak meg. Pedig „nagy mondatok, körmönfont törvények még csak önmagok gyors változtatása ellen sem biztosítanak; mikint menthetnék meg e szerint az államokat a botlástól.“ **)

A francia divatos, politikai elméleteket jellemző nemcsak az hogy az emberi jogok vitatásánál tisztába hozott elveket, minden tekintet nélkül a viszonyokra mint csalhatlan igazakat proklamálják, hanem teljesen és mondhatni csakis azokra támaszkodva készítik az államszerkezeteket. Az újabb nemű constitutiókban egyszerre minden lehető viszonyaira az államnak akar gondoskodva lenni. Roppant figyelem van arra fordítva, hogy maga az államszerkezeti törvények öszvege egy kerek egésznek alkosson. Mint egy tökélyes machinából nem szabad abból még csak egy szegnek se hiányzani.

---

*) »Ur. esz.« II. kötet 158-ik lapon. — Lásd, „Nem. f.“ 122-ik lapot.

**) »Nem fej.« 120-ik lapon.

Tökéletesen elfeledni látszanak azonban e mellett, hogy az államszerkezet bevégzett egysége nem hozza szükségkép magával az állam boldogságát, az államban a jóllétet. Bár mennyire is tiltakozik maga B. Eötvös az ellen, hogy a politikusok néha elfeledni látszanak hogy az államban emberek laknak, e tekintetben mégis lényeges hasonlóságot tüntet fel az „Ur esz.“ és a divatos francia elméletek : mindkettő szavakkal, adott vagy hozott törvényekkel mindent megadhatónak vélnék a mi kell az állam boldogsága biztosítására.*)

Nézeteim lényegesen különböznek a B. Eötvöséitől. Szerintem : „a legnagyobb biztosságot az államban, a közvéleménnyel megegyező, folytonos . . . . változtathatás ad. A legnagyobb erő abban rejlik, ha az állami intézmények a közkíváalomnak megfelelően, annak szabályait mindenki magáéinak tartja és szíve alatt hordozza. Akkor erős az állam : midőn intézményei annyira egy testet és egy lelket képeznek az egyesekkel, hogy a ki amant bántja haragját vonja magára ennek és becsület-kérdésnek tekinti mindenki azt épen fentartani, szolgálni. Ezt pedig . . . . nem kimondott elvekhez és törvények szavaihoz ragaszkodással lehet elérni, hanem az által : ha bármely államot nem erőszakkal fejtenek, hánnm mindeniket fejteni engedik. . . .“**) — Mint látszik : nemcsak megvitattam ezen tételeit az „Ur esz.“ II köteté-

---

*) Lásd »Nem. f.« 123-ik lapot.

**) »Nem fej.« 118 ik lapon.

nek a „Nem. f., -ben, de saját nézetet is állítottam annak helyébe mit helytelennek mondtam.

Volt idő midőn B. Eötvös nagyon buzgolkodott a központosítás mellett. Ez most egészen megváltozott, sőt annyira menyen az egyéni szabadság iránti tiszteletben, sovárgásban, hogy állítja : „Az állam célja az egyéni biztosság;“ az államnak csak biztosságot kell nyújtani az egyesnek, az egyes csakis biztosságot követel az államtól.*) Nagy tisztelője vagyok az egyéni szabadságnak, de ilyen nagyot róla mondani nem mertem volna; sőt azt kereken tagadom. Ugy hiszem be lehet bizonyítani, hogy azon megállapított elv egész terjedelmében alkalmazva *lehetlenné teszi az államok létezését*; és ha feltesszük, hogy azok mégis létezhesse, akkor azon elv, mely bizonyosan az egyéni szabadság megmentésére volt feltalálva, — a személyes szabadságot, az egyéniségek szabad kifejlődését akadályozná. — Ezen nézeteim bebizonyításával foglalkozig „Nem. f.“ egy szakasza; itt nem terjeszkedem ki bővebben e tárgyra. Sietek a nemzetiségről, úgy a mint azt én értelmeztem, néhány szót szólani. Ugy látom szükséges ezt itt tennem hiszen B. Eötvös sem méltatta azokat legkevésbé is figyelmére.

Nemzetiség azon sajátságok egyeteme, melyek általán el vannak terjedve valamely népen és melyek azt, mint

---

*) »Ur. esz.« II. kötete 2-ik könyvének 6-ik fejezete ezen czimü: „Az állam célja az egyéni biztosság.“ — Lásd ezt illetőleg »Nem. f.« 127—135 lapokat.

mint jellegek, minden másoktól megkülönböztetik. *) Azon fejlemények egyetemét foglalja magában a nemzetiség fogalma melyek az *ember tömegből, nemzetet képeznek. **)*

A nemzetiségnek, úgy mikint én azt értelmezem, rendkívül szoros viszonya van az *érdekegységgel*. Az érdekegység teremti fejleszt, átalakítja a nemzetiségeket. És megfordítva: ott hol kifejlett, ép nemzetiség van, ott érdekegységnek is kell lenni; és bármely kifejlett nemzetiség, hosszas időn keresztül uralkodott érdekegységnek vehető bizonyítványául. ***)

---

*) „Nem f.” 13-ik lapon „... mi nevet lehetne helyesebben adni azon sajátságok egyetemének, melyek általán véve el vannak terjedve valamely népen, és melyek mint jellegek, minden másoktól megkülönböztetik, mint eme szót: *nemzetiség*?”

**) „Nem fej.” 16-ik lapon. — A „...nemzeti sajátságok azok mik az egyik nemzetből angolt, másikból magyart harmadikból törököt sat. alkotnak, épen úgy valamint a növények-, állatok-, és ásványoknál azok sajátságai azok, melyek tulajdonaikat meghatározzák és másoktól megkülönböztetik, ... ezek azok melyeket mind-össze véve, egy szóval: *nemzetiségnek* nevezek.” — Ugyanott 109-ik lapon. — „A nemzetiség azon közös fejlemények összege, melyek bármely család-csoportot minden másoktól megkülönböztetnek. Belefoglaltatnak ebben a szellemi épen úgy mint a testi tulajdonságok is mind.”

***) „Nem. f.” 14-ik lapon. „Én mint irányt adót a következő törvényt gondolom felállíthatónak ezen dolog (nemzetiség) vizsgálásában: *valamint az érékközösség volt az, ha kezdetben az emberek mind egyenlők is voltak és köztök semmi nemzeti különbség sem létezett, mi a különböző nemzetiségeket és ebből folyólag a különböző államokat alkotta, úgy érdekegység az mi azokat jelenleg öszvetartja, és annak hiánya mi azokat szét választja.*”

Olyan forma viszonyban vannak egymáshoz érdekegység és nemzetiség, mint a meleg és a tűz. Meleg kell arra, hogy tűz támadhasson; az égő tűz pedig, a meleg fajtás és meleg terjesztés által, elkészíti az anyagot a meggyulásra. A meleg teremti a tüzet, a tűz megállandósítja, folytonossá teszi a meleget. Az érdekközösség szül nemzetiséget, és a létező nemzetiség mindig fentartja az érdekegységet.

Másfelől *mi az államokat alkotja és fentartja az hasonlóan az érdekegység.*)* — Minden további magyarázat nélkül látható mily óriási befolyásának kell minden államintézményre, minden államszerkezetre és minden államtényre lenni a nemzetiségnek. —

Minden fejlődés időben történik. E tekintetben azonban nem kell szem elől tévesztetni, hogy a nemzeti fejlődés, a nemzetiség egyes vonalainak alakulása, igen hosszú időben történik. Természetes következménye ez a nemzetek századokra nyúló életének. — Évszázad kell reá gyakran míg a nemzetiség egyik vagy másik vonása megalakul; és évszázad kell míg ugyanaz elenyészik.

*) „Nem. f.“ 111-ik lapon — „... B. Eötvös sok helyt mondja mily fontos a nemzetiség, de ha hirtelen megkérdené valaki tőlem, hogy annak kivánalmait országlati tanai felállításában hol vette tényleg (és nem szó szerint) alkalmazásba, nem tudnám megmondani. — És ha azok oly fontosok: hogy nem kutatta alakulások törvényeit? Reá jött volna, hogy épen azon hatalmas erő alkotja a nemzetiségeket, — vagy legalább is főtényező alkotásukban, — mely az államokat összetartja: az érdek egység.“

Századok kellenek néha míg egy nemzetiség mások romjai felett megalakul, kiemelkedig, és viszont századok kellenek míg valamely fejlett nemzetiség elenyészik helyet adva másoknak ; vagy jobban mondva : átalakulva új nemzetiségnek, vagy nemzetiségeknek, válik részévé. *)

Azon változásban, átalakulásban melyen a nemzetiségek haladnak bizonyos hasonlóságok, szabályosságok, vehetők észre, — valamint az minden fejlődésnél is látható, — *ezek adják meg a fejlődési rendet.* Egyik törvénye a nemzeti fejlődésnek, mint már épen említém, hogy az átalakulások általán lassan mennek. Egy másik törvénye hogy kényszerítő egymás utánját óriási erővel követeli **) Valamint nem lehet megcsinálni hogy egy néger, kaukazusi rácabelivé váljon, valamint nem lehet eszközölni, hogy egy felnőtt de kis testű ember nagygyá legyen, épen úgy nem lehet egyik nemzetből, csak úgy könnyedén *egyszerre* másikat csinálni. — Ezen tekintetben nincs más teendő, mint a nemzeteket természetesen fejlődni engedni. ***) Törvényeket, rendszabályokat *csakis* azon dolgokra nézve kell adni, melyek az államban *magoktól* nem tudnak helyesen igazodni el. De nem

*) Lásd ezt illetőleg »Nem. fej.« 109—111. lapokat. — Ugyanezt illetőleg 21 ik lapon : »Az érdekegység volt az, mi a történetesen, vagy ha tetszik végzet szerint, összehozott egyeniségeket együtt tartotta ; — és az érdek-különség volt az mi az együtt levőket szét szorta.«

**) Lásd, többek közt, »Nem. f.« a híres augusztus 4-iki eljárásának birálatát, 44 és következő lapokon.

***) Lásd »Nem. f.« 65-ik lapon.

kell kezeiket megkötve képzelni, semmi egyéb mint a közjólétre törés törvényei által: minden olyan dologba szóljanak bele a hivatottak melyek magokra hagyatva tévutra, a társadalom veszélyeztetésére vinnének. Ilyen módon állhat elő csak biztos alapokon erős állam, mely dacolhat a zivatar csapásaival.

Ha valamely államban helytelen fejlemények állanak elő, — és pedig hol ne lennének azok? — ugy teljes figyelemmel kell irányokban eljárni. Még a helytelen fejleményeknek is megvan történeti jogosultsága. Legkülönösebben pedig ha az oly fontos külön húzó nemzetiségi kívánalmak lépnének fel: *azokat a közös érdek minden más erőket meghaladó láncával kell az állam többi részeihez, saját magok lehető megnyújtásával. kötni**) Szerencsétlen azon állam sorsa melynek külön részei közt organicus és el nem enyészthető nemei vannak a szét-huzásnak. —

Ime, néhány fő tétele azon elméletnek melyet a nemzetek fejlődéséről irt kis munkámban bővebben kifejtettem — B. Eötvösnek elvitázhatlan szabadsága volt nézeteimet és egyes taglalataimat számba venni vagy figyelemre nem méltatni. De engem azzal ugy hiszem nam vádolhat méltányosan a fennebbieket után ha a „Néhány szó“-ban bár mily röviden is tárgyalom a 900 lapra terjedő „Ur ész.“ nézeteit, habár az ezelőtt hat évvel is jelent meg. Hiszen én meg az előtt már négy

*) Lásd »Nem. f.« 72 és következő lapokon.

évvel kiadtam a nemzetek fejlődéséről szóló röpiratomat és annak 143 tömött lapra terjedő tartalmán mint veres fonal vonul végig B. Eötvös több nézeteinek bírálata, habár említett munkám nem az „Ur esz.“ ellen vala is írva és annak mégcsak rendszeres bírálatát sem adja.

Felszólaltam a „Néhány szó“-ban újra, mivel ugy hittem B. Eötvös sok tekintetben megváltoztatta nézeteit. Azon feleletből ítélve melyre méltatott ugy látom csalódtam. Megmondom miért: a Kazinczy ünnepélyen, a mely specifice nemzeti ünnep volt, mintha elragadta volna a tárgy nem mondott olyanokat, vagy legalább nem vettem észre, hogy olyanokat mondott volna, melyek nemzetiségi fogalmamat sértették volna, — és sokat mondott olyat mely azt tiszta fényben tüntette fel. Azt már megszoktam volt az „Ur esz.“-ből hogy néha a leghatározottabb kifejezésekkel dicsőítette a nemzetiiséget, de soha sem mulatta el néhány lappal tovább mind-annak élet kivenni mit e tekintetben mondott. A Kazinczy emlékére tartott beszédben ilyesmi nem akadt szemembe.

Egyébiránt fennebb röviden előadott és a nemzetek fejlődéséről közrebocsátott munkámban bővebben taglalt nézeteim bírálatába, becse meghatározásába, komolyan és figyelmet érdemlő higgadtsággal még senki sem bocsátkozott. Legkevésbé sem tekinthetem olyanak B. Eötvös feleletét sem. Ebben miután az van mondva hogy azt mit Kazinczy emlékére tartott beszédben mondott már rég megírta az „Ur esz.“-ben és

miután azt mondta, hogy az uralkodó eszmékről irt munkája II kötetét aránylag kevesen ösmerik, — és én magam is, jóllehet arról egy külön munkát irtam, és ama munkát gondolkozásom lárgyává tettem, mégsem méltattam figyelemre, — rögtön (már a 3-ik lapon) idézéseihöz fog melyek nagyon kis megszakasztásokkal a 32-ik lapon végződnek. Ebben tehát természetesen, semmi újat nem találunk. Mindenesetre figyelmeztetni kötelességemnek tartom ama felelet olvasóit hogy midőn az nemzetiségről beszél nem azt érti alatta a mit én nemzetiségnek nevezek; és nem veszi azt egy körül nem irható érzelemnek, sem bizonyos olyan tulajdonok összeténcik melyek valamely megadott nemzetet jelle-geznek. A ki erre nem figyel roppant setétben fog tapogatózni — Azután folytatja tovább : meg van azon tétélekkal elégedve melyeket a nemzetiségről régebben mondott; a tények bizonyítják állításai helyességét. — „Egy van azon tétélek közt, — mondja, — melyeket az uralkodó eszmék befolyásáról irt munkámban a nemzetiségi lelkesedés következéseiről felállíték, melynek bebizonyítására az utolsó tíz év alatt előfordult tényekre hivatkoznom nem lehet . . . . ; hogy . . . a nemzetiség eszméjeért való lelkesedés . . . az álaméillet körében szükségkép a tulságig vitt centralisatio korlátozását, s az önkormányzás elvének győzelmét fogja vonni maga után. — Miután a nemzetiség iránt az uralkodó eszmék befolyásáról irt munkámban elmondott nézeteimet annyira hibásoknak söt veszélyeseknek tartod, hogy

ellenök újra fellépni kötelességednek ösmerted, fel kell tennem hogy épen ezen állítás az, melyet hibásnak vagy legalább kellőleg be nem bizonyítottnak tartasz.“*) — Már én?? — Könnyen reá bizhatnám azokra kik figyelemmel áttekintették politikai nézeteimet, hogy gondolják reá a feleletet. De inkább mégis magam mondom meg, hogy B. Eötvös legjobb és leggyakorlatiasabb tétélei közé számítom azt, hogy a nemzetiség elve önkormányzásra vezet; kénytelen vagyok azonban megtoldani ezen elősmerésemet azzal, hogy fennebbi állítást csak két forrásból tudom származtatni: vagy akadémikuskodásból; vagy abból hogy B. Eötvös nézeteimet, tételcimet, át nem gondolta. És, bizonyosan épen ez utóbbi a forrás.

A 33-ik lapon tul, lehet egypár helyes nézetet találni, különösen a nemzet töredékeknek az anya államokkali viszonyát tárgyazólag. Tudnék kimutatni olyat is mihez nagyon is sok szó tér. Miután azonban azoknak semmi küiönös horderőt sem tulajdonitok azokat jelenleg mellőzöm —

A 40-ik lapon azt mondja, megfelelt kérdéseimre. Erről nagyon sokat tudnék mondani; épen azért most mellőzöm. — Azután folytatja: azon „*vádakra*“ melyeket két hirlap szerkesztősége ellen emelek nem felel; csak azt jegyzi meg, hogy: „*eljárásukat egészen he-*

*) „Felelet B. Eötvös Józseftől“ 33-ik lapon.

lyesli.“ — *A Pesti Napló* szerkesztősége eljárását is? Kétségen kívül : maga mondja. — Erre nincs más szavam mint : ohajtom mentől többen olvassák meg a „Néhány szó“-t és a „Felelet“-et; mindenkiben meg fog az ítélet teremni. Én még csak azt toldom hozzá, hogy céloom nem vádakát emelni volt, bár ki ellen is, — hanem figyelmeztetni akartam arra, minő nehéz ezen szerencsétlenségeinél fogva magában is néma időben, szóhoz jutni. —

Legutolsó pár sorában azt mondja B. Eötvös, hogy szintoly nyugodtan teszi le tollát mint én néhány szavam végén. Jó hogy ezt mondja ; különben — őszintén megvallom — én épen ennek ellenkezőjét gondoltam volna

Végezetre még következő megjegyzéseim vannak. Soha hazánk fiai oly egyesek nem voltak mint jelenleg. Megvan jelenleg az érdekegység és megvan a közérdek tudata. Egyetlen jelszó vezérel mindnyájunkat : a haza java! Mindemellett is lehetnek azonban egy és más tárgyak felett különböző nézetek. Azok kik a fennebbi sorokat figyelemmel átfutják könnyen meggyőződhetnek róla. — Teljességgel nem pártolom B. Eötvös nézetét, hogy az ily nemű eszmék tudományos megvitatása nem a napi sajtó köréhez tartoznék. És merőben helytelennek tartom azok aggodalmát, kik az ily nemű eszmék megvitatásától rettegnek. A nemzetiség kérdése bizonyosan, a legkényesebbek közé tartozik ezen tekintetben, de úgy hiszem, bármivel inkább lehet még is

ezen néhány szót vádolni mint avval, hogy faji ellen-
szenvet terjesztene, a szenvedélyek izgalmas útján ha-
ladna. Mint már más helyt is megjegyeztem : meg va-
gyok győződve felőle, hogy legtöbb nyugodtságot a dol-
gokkal határozottan tisztában létet ad. Senki se higgye
hogy kijátszodhatja az eszmeik fejlődésének hatalmas fo-
lyamát. Midőn valamely dolognak eljött ideje elő fog
az állani. Sokszor megtörténik azonban, hogy az em-
berek úgy csinálnak mint a monda szerint a struc madár:
midőn nem akarnak látni valamit elrejtik fejüket; vajjon
megmenti e ez a következményektől? Már a „Néhány
szó“-ban megjelöltem különböző tárgyakat melyek na-
gyon megérdemelnék a higgadt vitatást. Most is azon
nézetben vagyok melyet akkor kifejeztem. —

ezen néhány szót valóban mint avval, hogy fájó ellen-
 szentet történetem a szenvedélyek irgalmas uján ha-
 ladna. Mint már más helyt is megjegyztem: meg va-
 gyok győződve fölé, hogy legálb nyugodtságot a dol-
 gokkal bátorozottan tisztán látót ad. Szóli se higyje
 hogy kijátszohatja az a töltségnek hatalmas fo-
 lyamát. Mígben valamegyenél, eljárt ideje elő fog
 az állani. Sokszor megtörtént azonban, hogy az em-
 berek egy csinálnak mint a szent a szent másár:
 mígben nem akarnak látni valand elhajtik fejüket vajjon
 megmenni ez a következménye. Már a „Nehány
 szóban megjelöltem különböző tárgyakat melyek na-
 gyon megérdemelnék a higgyébe vitatást. Most is azon
 nézetben vagyok melyet a kor kifejttem. —

Dr. BALLAGI GÉZA.

Jócsin 1870-22

